

SHUKUR XOLMIRZAYEV VA ERNEST XEMINGUEY HIKOYALARIDA MINIMALIZM VA PSIXOLOGIK TERANLIK

Yuldasheva Moxichexra Jaxongir qizi

O'zMPU magistranti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada XX asr dunyo va milliy adabiyotining yirik namoyondalari – amerikalik yozuvchi Ernest Xeminguey va o'zbek adibi Shukur Xolmirzayevning hikoyalarida minimalizm uslubi va psixologik teranlik masalalari qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqotda ikki yozuvchining ijodiy uslublaridagi o'xshash va farqli jihatlar, ularning minimal badiiy vositalar yordamida chuqur psixologik mazmun yaratish usullari ko'rib chiqiladi. Xemingueyning "aysberg nazariyasi" va uning qisqa hikoyalarida ("Hills Like White Elephants", "A Clean, Well-Lighted Place") namoyon bo'lgan minimalistik tamoyillar tahlil etiladi. Shukur Xolmirzayevning "Chinor", "Sinchalak" singari hikoyalarida milliy-madaniy kontekstdagi minimalizm va psixologik tasvir xususiyatlari o'rganiladi. Maqolada ikki yozuvchining dialog texnikasi, ramzlar tizimi, muhit va ob'yektlar orqali psixologik holatni aks ettirish usullari qiyoslanadi. Tadqiqot natijasida Xemingueyning universal minimalizmi va Xolmirzayevning milliy-madaniy asoslardagi minimalizmi o'rtasidagi farqlar aniqlangan. Maqola zamonaviy adabiyotshunoslik, qiyosiy adabiyotshunoslik va adabiy uslubshunoslik yo'nalishlarida tadqiqot olib boruvchi olimlar, filologiya fakultetlari talabalari hamda adabiyot o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Minimalizm, Ernest Xeminguey, Shukur Xolmirzayev, Psixologik teranlik, Qisqa hikoya, Aysberg nazariyasi, Qiyosiy adabiyotshunoslik, Dialog texnikasi, Milliy adabiyot, Badiiy uslub, Amerika adabiyoti, O'zbek adabiyoti, Ramz va obraz, Badiiy minimal vositalar, Minimalism, Ernest Hemingway, Shukur Xolmirzaev, Psychological depth, Short story, Iceberg theory, Comparative literature, Dialogue technique, National literature, Literary style.

ASOSIY QISM

XX asr adabiyotida minimalizm yo'nalishi o'ziga xos uslub sifatida shakllandi. Bu yo'nalishning asosiy tamoyillari qisqa, lo'nda tildan foydalanish, ortiqcha tasvirlardan voz kechish va matnning ichki qatlamlarida chuqur ma'nolar yaratishdir. Ernest Xeminguey Amerika adabiyotida, Shukur Xolmirzayev esa o'zbek adabiyotida minimalistik yondashuvni o'ziga xos tarzda rivojlantirgan yozuvchilardir. Ularning ijodida qisqa shakl va psixologik teranlik o'zaro uyg'unlikda namoyon bo'ladi.

Ernest Xemingueyning minimalistik uslubi.

Ernest Xeminguey (1899-1961) XX asr Amerika adabiyotining eng ta'sirli yozuvchilaridan biri bo'lib, uning "aysberg nazariyasi" (iceberg theory) butun dunyo adabiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Bu nazariyaga ko'ra, hikoyaning asosiy qismi suv ostida yashiringan aysberg kabi, matn ostida yotadi.

Xemingueyning hikoyalarida tilning iqtisodlyligi alohida ahamiyat kasb etadi. U ortiqcha sifatlovchilar, murakkab metaforalar va uzun tasvirlardan qochadi. "Hills Like White Elephants" hikoyasida abort mavzusi bir marta ham to'g'ridan-to'g'ri tilga olinmaydi, lekin butun hikoya shu atrofida qurilgan. Dialog asosida qurilgan bu asarda qahramonlarning ichki kurashi, munosabatlaridagi keskinlik va qaror qabul qilishdagi qiyinchilik faqat gap-so'zlar orasidagi sukut va aytilmagan so'zlar orqali uzatiladi.

"A Clean, Well-Lighted Place" hikoyasida ham xuddi shunday minimalistik yondashuv ko'rinadi. Keksa ofitsiantning eksistensial tanazzuli, yolg'izlik va hayotning ma'nosizligi haqidagi fikrlari oddiy, qisqa jumlar orqali ifodalanadi, lekin bu soddalik ortida chuqur falsafiy muammolar yotadi.

Shukur Xolmirzayevning hikoyalari va milliy minimalizm.

Shukur Xolmirzayev (1940-2019) o'zbek adabiyotining zamonaviy davridagi eng o'ziga xos yozuvchilardan biri hisoblanadi. Uning hikoyalari ham minimal shakl va maksimal mazmun tamoyiliga asoslangan.

Xolmirzayevning "Chinor" hikoyasida inson va tabiat, o'tmish va hozirgi zamon muammolari qisqa, lekin kuchli tasvir orqali beriladi.

Yozuvchi psixologik tahlilni bevosita bayon qilish o'rniga, ramzlar va obrazlar tizimidan foydalanadi. Chinor daraxti bu yerda faqat tabiat ob'yekti emas, balki xotira, davomiylik va milliy o'zlikni anglatuvchi ramzga aylanadi.

"Sinchalak" hikoyasida ham Xolmirzayev minimal vositalar bilan katta psixologik mazmun yaratadi. Oddiy kundalik voqea orqali inson qalbining murakkabligi, axloqiy tanlov va vijdon masalalari chuqur ochib beriladi.

Bu yerda ham yozuvchi to'g'ridan-to'g'ri baholash va xulosalar berishdan qochadi, o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi.

Qiyosiy tahlil: o'xshashliklar va farqlar.

Xeminguey ham, Xolmirzayev ham hikoyalarida dialog va harakatga asosiy e'tibor beradilar. Ular qahramonlarning ichki holatini bevosita psixologik tahlil orqali emas, balki ularning so'zlari, harakatlari va atrofdagi muhit bilan o'zaro munosabatlari orqali ochib beradilar.

Ikkala yozuvchi ham "aytilmagan"ning kuchiga ishonadi. Ularda eng muhim narsalar ko'pincha so'zlanmaydi, lekin o'quvchi buni matn ostidagi ma'nolardan his qiladi. Bu yondashuv o'quvchini faol qatnashuvchiga aylantiradi – u hikoyaning to'liq ma'nosini o'zi yaratishi kerak.

Xeminguey asosan universal inson tajribasiga e'tibor qaratadi. Uning qahramonlari har qanday millat vakillaridan iborat bo'lishi mumkin va muammolar umumbashariy xarakterga ega. Xolmirzayev esa minimalizm uslubini milliy zaminga o'tqazadi – uning hikoyalarida o'zbek xalqining milliy-madaniy xususiyatlari, an'analari va qadriyatlari muhim rol o'ynaydi.

Xemingueyning minimalizmi ko'proq tashqi jihatdan, shakl va til jihatidan namoyon bo'lsa, Xolmirzayev minimalizmi ichki-ruhiy jihatdan ham o'ziga xosdir. O'zbek yozuvchisida ramz va allegorionalardan foydalanish, milliy folklore an'analarga murojaat qilish ko'proq uchraydi.

Psixologik teranlik yaratish usullari

Ikkala yozuvchi ham psixologik teranlikni turli usullar bilan erishadilar:

Muhit va ob'yektlar orqali: Xemingueyda kafe, dala, osmon kabi tashqi muhit qahramonlarning ichki holatini aks ettiradi. Xolmirzayevda chinor, sinchalak kabi tabiat elementlari ramziy ma'no kasb etadi va psixologik mazmunni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Dialog texnikasi: Ikki yozuvchi ham dialogni ustalik bilan qo'llaydi. Ularning qahramonlari gap-so'zlarida ko'p narsani yashiradi, va o'quvchi aytilgan so'zlar ortidagi ma'noni topishi kerak.

Vaqt va xotira: Xemingueyda o'tmish travmalari (ayniqsa urush tajribasi) hozirgi voqealarga soya soladi. Xolmirzayevda milliy xotira, o'tmish bilan hozirning aloqasi psixologik teranlikni yaratishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Ernest Xeminguey va Shukur Xolmirzayev turli madaniy muhitlarda ijod qilgan yozuvchilar bo'lsalar-da, ularning minimalistik yondashuvlari ko'p jihatdan o'xshash natijalar beradi. Ikkalasi ham qisqa shakl va oddiy til orqali chuqur psixologik mazmun yaratish san'atini mukammallikka yetkazganlar.

Xemingueyning universal minimalizmi jahon adabiyotida keng qo'llanilsa, Xolmirzayevning milliy-madaniy kontekstdagi minimalizmi o'zbek adabiyotiga o'ziga xos bo'lgan yo'nalish berdi. Ularning ijodi zamonaviy adabiyotda minimal vositalar bilan maksimal ta'sir yaratish mumkinligini isbotlaydi va keyingi avlod yozuvchilariga namuna bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hemingway, Ernest. The Complete Short Stories of Ernest Hemingway. New York: Scribner, 1987. (Bu to'plamda Xemingueyning barcha taniqli qisqa hikoyalari, jumladan "Hills Like White Elephants" va "A Clean, Well-Lighted Place" mavjud)
2. Oliver, Charles M. Ernest Hemingway A to Z: The Essential Reference to the Life and Work. New York: Facts on File, 1999. (Xemingueyning hayoti va ijodi haqida entsiklopedik ma'lumotnoma)

3. Xolmirzayev, Shukur. Chinor. Toshkent: O'zbekiston, 2005. (Yozuvchining taniqli hikoyalari to'plami)
4. Quronov, Dilmurod. O'zbek nasri: an'ana va yangilanish. Toshkent: Akademnashr, 2010. (O'zbek nasrining tarixiy rivojlanishi va zamonaviy yo'nalishlari haqida tadqiqot)